

Taheakke 3

Sjueryrapport D.A. Tammingapriis 2022

Profyl fan de tolve bondels

Börtersgrut

Joël Hut (1995) debutearre yn 2013 yn *Ensafh* ûnder de namme Joël Huitema. It earste fers fan *Börtersgrut* set yn mei de koarte ferklearring-yn-poëzij 'hjrby': 'dat ik as man/ júst bekend wurd/ as de frynd fan/ as joël hut'. Yn de oantekening achtern ferwiist er nei earder wurk ûnder syn 'jonkjesnamme' Joël Huitema. Mei dat gedicht en de grappige fynst 'jonkjesnamme' giet de dichter yn tsjin de genderregels fan it patriargaat. Boartsje mei genderidentiteit is in opfallend tema fan dit debút. Yn 'feroars' (32), dat in nijfoarming fan 'trans' liket te wêzen, wurdt boarte mei it 'beeld fan in frou' en it 'beeld fan in fent' en ek mei it 'beeld fan ferkeard'. Yn it fers 'ûntknoping' (17) wurdt subtyl in lhbti+-identiteit bleatlein: 'hij hellet it paars fan my ou / de ûntknoping fan myn blau / myn rôs ducht er los'. Op in oar plak: 'ik he för elk soart löcht wol eech,/ dit blau in rôze kleur' (29) – yn it lêste sit tagelyk in wurdboarterij omdat 'blau' yn Hut syn taal ek 'bleau' betsjut.

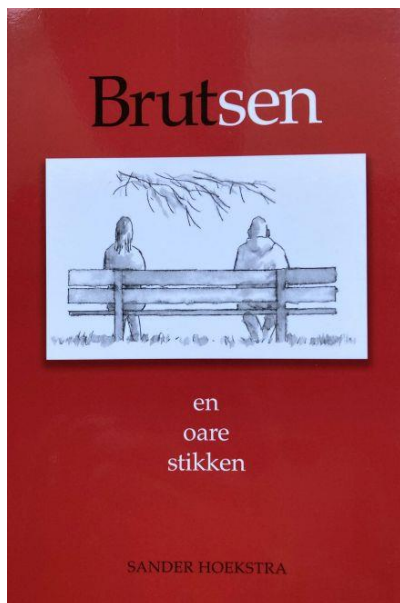
De dichter boartet ek mei klassike motiven. Ien fan de moaiste fersen út de bondel is it leafdesfers 'ezelshart' (20) dat op eigentiidske wize de myte ferwurket fan kening Midas mei de ezelsearen en de reiden dy't it nijs trochflústerje. 'Pygmalion' (15) is allyksa in subtyl leafdesfers dat troch de titel assosjearret oan learaar en learling. 'Gedicht 2' is in frijmoedige bewurking (der stiet 'fertaling') fan 'Carmen ii' fan Catullus, dat Sybe Sybesma yn 1987 ek al oersetse. Yn essinsje lit dizze oersetting in oare kant fan it boartsjen sjen: 'de sinnen oer wat trystichs wat fersette' (9).

Boartsje mei identiteit komt ek nei foaren yn it feit dat Hut skriuwt yn in sels oanrette taal, in mjuks fan it Súdhoekskfrysk fan Sint Nyk, hollanisten út de sprektal en de standert skriuwtaal (ynklusyf de stomme r). Op de lêzer hat dy sels-oanrette skriuwtaal in ferfrjemdzjend effekt. Dat is wol wat fergelykber mei it lêzen fan it nuveraardige boekje *Toate-los* troch de skriuwer Tryns-Ryms út 1998, skreaun yn in soarte fan Pidginfrysk. De oerienkomst giet noch fierder, want Joël Hut struit rynsk mei net-grammatikale sinnen en dat die de skriuwer fan *Toate-los* ek. Foar ien fan ús is dy kompakte styl in stroffelstien, sitaat: 'op in pear útsjitters nei fyn ik de gedichten net sterk, net genôch útiten, net genôch groeiid/ripe'. Hut syn taalgebrûk hat in priis, sa't er beseft yn 'o umlaut' (13): 'myn frys is/ sa lestich,/ ginien ken it leare'. Dat wurdt daliks boartsjendewei relativearre, want fierderop yn itselde fers blykt dat in iverige learling wis wol it ö-lûd sizze kin – dy markante fonologyske identiteitsflagge fan it Súdhoekskfrysk.

In bysûnder soarte fan boartsjen mei taal is de typografyske poëzij sa't benammen Reinder van der Leest dy fjirtich, fyftich jier lyn makke. Krekt troch de bekendens fan Van der Leest syn wurk makket Hut sines gjin orizjinele yndruk. Wol orizjineel is it ôfslutende boartlike fers 'Gebrûk fânne wetter cocker' (40). Hut ferbynt dêr it Súdhoekskfryske sjibbolet-wurd 'wetterkokker' op in drûch-komike manier mei útwrydske diakrityske tekens út allerhanne oare talen, as woe er sizze: apartichheden hawwe je oeral.

De titel *Börtersgrut* is tapaslik keazen. Dy ropt soks op as 'boartersguod foar grutte minsken' mar hy suggerearret ek 'de boarters binne grut wurden' – it eroatyske spul is der by kommen. De bondel is opboud út trije skiften fan 8 fersen, 'spul wat der is', 'spul wat der spile' en 'spul wat der spile is'. Dy oardering wurdt net helder op grûn fan de ynhâld en hat sa wat makliks.

Alles byinoar binne wy ferdiel yn ús oardiel oer *Börtersgrut*. Guon fan ús wurdearje it spul mei de taal en Hut syn taaleigensinnigens as in markant part fan syn literêre styl en kleur – 'dat alles is Fryslân', om mei Postma te sprekken. Tagelyk ropt de brûkte taal wjerstân op dy't foar guon fan ús de sizzenkrêft fan Hut syn poëzij ûnderstek docht. Dêr komt by dat it net allinne om Súdhoekskfryske dialektarianten giet mar ek om hollanisten lykas 'frynd' foar 'freon', 'beneden' foar 'ûnder', 'sich' foar 'him/har', 'hun' foar 'har', 'tot' foar 'oant' ensfh... Falle dy hollanisten noch ûnder it dialekt of binne se gewoan min Frysk? Wy hechtsje as sjuery ienriedich oan it brûken fan geef Frysk. By de measte bondels dy't wy hifke hawwe dogge de dichters dat. Wol Joël Hut mei syn partikuliere skriuwtaal it statement meitsje dat it gongbere skreaune Frysk him net 'eigen' genôch is? Makket sa'n yndividuele, eigen taal dyselde taal dan net tagelyk 'ûneigen' foar lêzers dy't in oar Frysk dialekt prate? Fiel Hut him as Súdhoekskfryskprater sa tekoartdien troch de skiednis dat er dy no rjochtsette wol? Is de Fryske skriuwtaal fan hjoed, dy't in lange ûntsteansskiednis hat, dan net it kollektyf besit fan alle Friezen dat har mei-inoar ferbynt oer de dialektferskillen hinne, oft je no Wâldfrysk of Klaaifrysk, Dongeradielsters of Súdhoeksk prate? Sjogge wy yn Joël Hut syn taalkar in utering fan de bredere maatskiplike spanning tusken it belang fan yndividuele identiteit en de wearde fan kollektive ôfspraken? Of giet it yn *Börtersgrut* om in artystyk talint mei in grutte driuw ta selsekspresje dat him neat oanlûkt fan syn lêzerspublyk? Al dy fragen meitsje *Börtersgrut* ta in nijsgjirrige bondel mar nei ús oardiel net ta de priiswinnende.

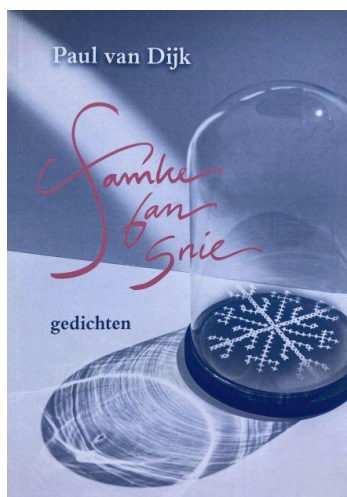

Brutsen en oare stikken

Sander Hoekstra (1964) is in tige warber man. Sa warber, dat er earst de skouderbonke brekke moast en twa moannen ferplichte stilsitte – doe koe er net oars as dichtsje oer wat him dwaande hâldt. Hy skriuwt gedichten dy't hast allegear opboud binne út strofen fan fjouwer rigels, faak mei rym abab. Syn gedichten jouwe sa tige de yndruk fan tradisjoneel rymwurk. De tematyk is keazen út it perspektyf fan in man op leeftiid en dizze bondel kin licht trochgean foar de manlike tsjinhinger fan dy fan Sjoukje Veenstra. De dichter is benammen in ferteller. Hy wol oantinkens, anekdoates, mieningen, dreamen en (swart)-romantyske gefoelens oan de lêzer kwyt. Syn taalgebrûk bliuwt by beskriuwen, sûnder fertichtsjen, klisjees giet er net út 'e wei. Soms is der mear ferbylding, lykas yn it fers 'V8': 'Man en masine wurde ien', wat er letter trochset troch te sizzen dat 'njoggen mannen fersopen' binne. Opmerklik is ek in fers assosjatyf opboud út songtitels fan Creedence Clearwater Revival (10).

Hoekstra syn taalgebrûk is geef, wat grif ek mei it fermidden fan syn komôf te meitsjen hat. Heit Klaas Hoekstra wie oersetter. Dy komt in pear kear yn de bondel foar, ûnder oare as opfieder yn it slagge fers 'De Smoker' (14). In ferwizing nei de titel fan 'e debûtbondel fan broer Eric is grif de rigel 'hielendal yn 'e besnijing fan 'e floeibere bân' (24).

Brutsen en oare stikken is tige krekt redigearre en by elk fers hat Skelte Braaksma in tekening makke.

Famke fan snie

Paul van Dijk (1981) is begûn mei dichtsjen nei it ferlies fan syn famke. Ut eksterne boarnen komt de lêzer te witten dat it om in fierstente ier berne berntsje giet en dat de bondel oan har opdroegen is ([LC 16 maart 2018](#)). It ferwurkjen fan dat ferlies is it haadtema fan *Famke fan snie*. Dat wurdt ek suggerearre yn de fersrigels fan Rilke dy't as motto oan de bondel meijûn binne. Se beneame it sykjen om de hân fan ien dy't as 'Wissender im Wehe' de dichter út it tsjuster lûke kin en treast jaan. Dat rikken fan de hân komt in pear kear werom yn de tekst: 'yn it skaad wachtet de sliep/ en do, myn leave skat/ sikest myn hân' (13) en 'do pakst myn hân/ en we dûnsje op alles wat oan flarden leit' (50).

De bondel is opset as in muzykstik yn trije parten. De skiften hawwe nammen fan toansettingen as titel. Se tsjutte in line oan fan mineur fia in tuskenbeidenfoarm nei majeure. It earste skift, 'Dm', begjint mei it iepenbrekken fan de dichter syn swijen, '... mei it geduld fan âlde beammen/ langje ik nei it ûntweitsjen/ fan wurden' (12) mei twa kear de oprop oan de lêzer 'nee, ûnderbrek my net'. In poëtikaal fers dat in programma foar de bondel foarmet. Dan folgje yn sân fersen ferskate kanten fan it ferlies dat de dichter en syn frou troffen hat, oantsjut as 'it ynstoarten fan de nacht'. De moaiste binne 'Yn it skaad' (13) oer de ûnderfining dat de wrâld trochgiet en him neat oanlûkt fan jins fertriet en it titelfers 'Famke fan snie' (18). Snie dy't samar raant is dêr it byld fan koart bestean en tagelyk is de snie ek it kled fan de dea dat oer alles leit wat oan har tinke lit.

Skift twa, 'G7', toant de lêzer in ferskaat oan ûnderwerpen. Ungefear de helte ferwize mear of minder dúdlik nei it grutte tema fan it ferlies fan it berntsje, bygelyks 'ik wol gjin sliepkeamers/ mei ferdôve dreamen' (23) en it doalhôf as byld fan fertwiveling (34). Muzyk spilet yn dit skift in wichtige rol. Yn 'Oer muzyk' wurdt de muzyk sels personifearre, 'sy dy't der altyd al wie/ sûnder har bist neat' (26), in markante parallel mei sa't Elske Kampen dichtet oer de taal. Mei 'Etude yn de rein' (27) wûn Van Dijk yn 2016 in Rely Jorritsmapriis. Yn de nochal stevige slotrigels 'oant de lêste noat as in dikke drip/ fersûpt yn in allesferswolgjende puozze' ferbyldet it fers mooglik de heftige emoasje dy't muzyk oproppe kin. En is dy puozze miskien in soarte fan 'pool of tears'?

Net alle fersen yn dit skift ferwize nei it sintrale tema. Dat jout de bondel lucht. Hoe tragysk en hoe heftich it fertriet ek is, der barre ek noch oare dingen. It jout de dichter faaks de nedige ôflieding. Opmerklik binne ek de motiven 'masker' en 'kostúm' dy't yn in oantal fersen foarkomme lykas 'Moaiskyn' (16) en it riedselige 'Hoe't ik in sirkus waard' (32) mei

de opmerklike oanwêzigens fan James Ensor, de skilder fan maskers en tagelyk ek in muzykmakker. Guon fersen yn dit skift dogge in yngeand berop op it assosjaasjefermogen fan de lêzer omdat de dichter mearkeseftige bylden brûkt dy't net altyd te folgjen binne. In kearnfers is it lêste, 'It útbrekken', in gedicht yn wûnderlânsfear oer it 'elysium' fan de fiksje dêr't – mei in wurd ûntliend oan Margaret Atwood – 'in the end, we'll all become stories'. Is de man dy't yn dat mearkelân opgiet in lêzer of in skriuwer? Fynt er dêr in útflecht of miskien treast? Oan de ein ferbrekt de tsjoen en driuwt 'tusken it wurdekroas' in kaai om werom te kommen yn de prozayske realiteit: "moai datst der wer bist", seit syn frou/ en skinkt him in bakje kofje yn'. In ryk en bysûnder gedicht dêr't hjir net alles oer sein wurde kin.

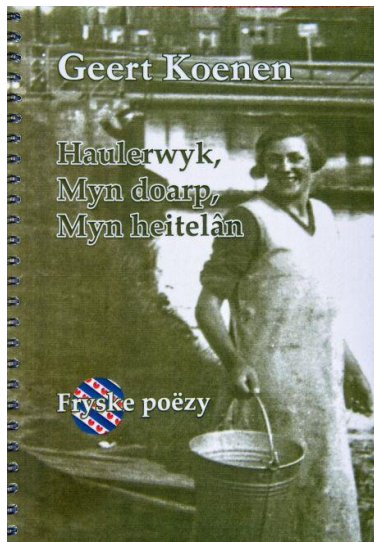
It tredde skift, 'Cmaj7', giet oer de groei út it fertriet wei. Yn it iepeningsfers 'Beammebern' (43) wurdt dat sa sein: 'no komt it der op oan/ myn kostúms binne ien foar ien fuortwaaid' en 'wy beammen/ en ús einleas groeien/ wat ús sear docht sil bloeie/ op 'e siel in blom'. Wêr't de dichter yn 'Wyt blêd' (25) noch bang wie foar wat der op it wite blêd komme soe, stiet 'Puur linnen' (44) fol mei de symbolyk fan in nij begjin, ynklusyf de Wite Knyn oan it begjin fan *Alice yn Wûnderlân*. Wyt, ûnbeskreaun, sûnder pigmint, yn in winkel fol keunstnersark, it kin net op. Meinimmend is ek 'Needlot' (48) dêr't de dichter it needlot delset as in hûn dy't him achterneirint mar by einsluten klauwen hat om him by te hâlden. Mei it ferwinnen fan it fertriet ferstommet it inerlik petear fan de dichter mei syn famke fan snie. Yn 'Neigalm' (51) wurdt dat treffend delset as er yn in moeting mei in riedselich âld wyfke it boadskip trochjout 'ik bin heit wurden/ fan in jonkje, sis ik/ ja, it giet goed'. 'Spoaren' (52) makket de bondel rûn: hjir giet it ek om snie, no net as byld fan it fergonklik libben, mar krekt oarsom, as bewiis fan bestean: 'it jonkje set in stap en noch ien/ en lit syn earste spoaren achter'.

Sa is *Famke fan snie* in prachtich komponearre bondel mei ien sintraal tema dat foar grutte gearhing soarget. Troch it werheljen fan motiven bringt de dichter noch mear ferbân en betsjutting oan. Mei orizjinele en fantasyrike bylden wit er syn lêzers mei te nimmen op it paad dat er yn it earste fers útset. Troch ferwizingen nei keunstuteringen yn muzyk, literatuer en skilderkeunst – se binne hjirboppe net yn detail opneamd – ferknopet de dichter syn wurk mei dat fan eardere keunstbruorren en -susters en bringt er wat fan har geast yn syn tekst. De fersen bliuwe op guon plakken mystearje en liene har foar mear as ien kear lêzen en útlis. Al dy dingen meitsje *Famke fan snie* yn ús eagen ta de bêste en dus priiswinnende debútbondel.

Gjin sprút feroare

Sjoukje Veenstra (1961) skriuwt fersen sa út it hert wei. Se meitsje in ûnbeslipe en frisse yndruk. Sy skriuwt út it perspektyf fan in frou fan yn de fyftich en jout in spiegel fan har libben en har gevoelens. Oantinkens oan heit en mem, de jeugd en pubertiid, argewaasje om hoe't oaren har hâlde en drage, de omgong mei freondinnen, lust, leafde en fertriet, de oergong, liikens om ûnrjochtfear dichheid, freugde fan de natoer en leafde foar Fryslân. De dichter is net benaud om it hert út te wierjen en harsels yn de etalaazje te setten, wat ek sprekt út it feit dat har bondel de iennichste is fan de tolve mei de dichter grut foarop op it omslach. De brûkte taal is beskriuwend, der stiet wat der stiet. Grappich is 'Skrale wiven', oer froulju op dieet, dat beslút mei 'Soene se no wol wat lekkers meie?' (16). Yn in mear poëtysk fers as 'Myn kâlde freon' (58-59) sprekt de dichter de wyn ta. De personifikaasje wurket goed, bygelyks yn 'Ik mei wol bakstiennen yn 'e bûse dwaan om/ stean te bliuwen. Om my te hoedzjen tsjin/ dyn driuwen', mar it stjitterige ritme fan it gedicht past net sa bot by in blazende wyn. De titel fan de bondel komt út in anekdoatysk portretsje fan elektrisiteitsman 'Klaas triedsje' (61) dy't 'yn it harnas stjert' en 'troch de jierren gjin sprút feroare'. Dat gegeven komt fierder net as tema yn de bondel foar en sa bliuwt de titel wat los stean fan de ynhâld. De bondel is kreas foarmjûn. It taalgebrûk is spontaan neffens de sprektal en hat moaie wurden as 'prakketinke' en 'ik wurd sljocht'. De einredaksje lykwols hie wol wat skerper kind.

Haulerwyk, Myn doarp, Myn heitelân

Geert Koenen (1941) hat in migraasje-achtergrûn. Hy ferhuze as jonge fan 16 út Haulerwyk nei Rotterdam, omdat syn heit dêrhinne gien wie foar syn brea. It wie in skokkende erfaring en syn ferkearing skuorde derom út (52). Hy boude dêr in karriêre op, troude en krige bern. De oantinkens oan Haulerwyk komme op lettere leeftiid hieltyd mar wer 'sûnder rem nei boppe' (53). Hy beslút dy yn poëtyske foarm te sammeljen. De bondel giet yn haadsaak oer it doarp yn al syn fasetten. By elk fers stiet in foto. Rotterdam en Koenen syn letter libben komme der amper yn foar. Nostalgy is it oerhearskjende gefoel. In wrange ûndertoan hat 'Allegear gelyk' (69), dêr't in Bosnië-feteraan ropt: 'Ik diskriminearje net ien ... / Ik haw in hekel oan eltsenien'. Koenen tinkt fan himsels dat er as dichter 'mei skriuwt yn de kantline' (7) mar hy fiert yn itselde fers immen op dy't him mei 'Dichter fan it Heitelân' oansprekt, dêr't er iroanysk op reagearret: 'Dy man hat der wier ferstân fan'.

It poëtysk taalgebrûk yn de bondel is minimaal, it giet meast om beskriuwingen yn de foarm fan poëzy. Soms is der in treffende metafoar: 'in hageskjerre/ knipte him/ tikjend troch de tiid' (23). Der binne in pear moai strakke fersen by dy't net misstean soene yn in literêr tydskrift of op 'e side fan Rixt. De bondel is sa't men faker tsjinkomt by eigen behearútjeften net profesjoneel foarmjûn mar dat hat grif de bedoeling ek net west. De spiraalrêch tsjûget fan in ûnpretinsjeus karakter. De einredaksje fan de tekst komt wat oan krupper ein.

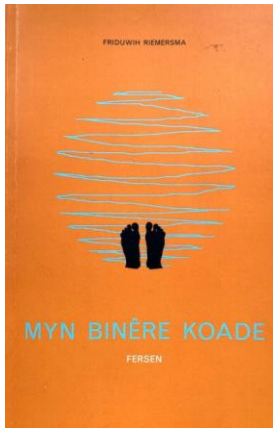
In spantou om 'e tiid

Marije Roorda (1948) is in lette debutant dy't al 25 jier poëzij publisearret yn literêre tydskriften, temabondels en sa mear. Yn dat opsicht is dizze bondel hoe dan ek in spantou om de tiid. Roorda skriuwt yn ryk Frysk gedichten mei wat je yn fotografytermen in 'soft focus' neame soene. Der giet in mylde, ferstille, wat dizige en weromhâlden stimming fan út. Oerhearskjend yn dizze bondel binne bylden en sfeartekeningen dy't te krijen hawwe mei see, silerij en waadeilannen. De bondel is opdield yn trije skiften. De gedichten út it middelste, 'Stilsteand wetter', komme it sterkst oer. Se draaie om it ferlies fan in beminde. Der is gjin opstannigens of lilkens mar in rouferwurking yn stilte, 'lien my moedfearren om fan tichtby/ de wjukslach fan 'e stillens te hearren' (24). Yn it prachtige 'Winteling' ropt de dichter bylden op fan in syltocht by Denemarken, libjend yn de faasje fan it no, sûnder 'de lingte fan ús libben' te fernimmen – troch de nautyske kontekst mei in rikere betsjutting. In moai fers is ek 'Dachsistút', dat mei knappe bylden it teloargean fan in romantyske leafde foar jin set. Nêst de fersen dy't oer de foarbye leafdesrelaasje geane, steane in lyts tal dy't in oertsjûgjende poëtyske sfearympresje biede oer bygelyks ljochtmoanne boppe in winterske Iselmar (38) of hurdhouten peallen yn in haven (36). Bysûnder is it fers oer it skipfeartmuseum yn Snits, 'It Erfskip' (16), mei de slotsin 'Wat west hat, driuwt yn tûzenfâld nei hjoed.'

De fersen út de oare twa skiften hawwe oer it generaal lykwols minder sizzenkrêft as de boppeneamde. Dat komt ûnder oare troch personifikaasjes dy't net oertsjûgje. Yn 'Genegen nei de fierte' (8) sprekt de dichter it eilân oan en yn 'Slingerstream' (10) liket dy slingerstream as 'ik' oan it wurd te wêzen. Dat yntrigearret net genôch; de slotrigels 'En foar my seach ik myn byldestronk/ fersplintere troch dreameskyn' jouwe de yndruk as wol de dichter it te moai opsizze, in kwalifikaasje dy't foar mear fan dizze fersen jildt.

De titel fan de bondel komt werom by it lêste fers, in sonnet. It lit de ûnmooglikheid sjen om de tiid, persoanlik oansprutsen as 'Tempus', nei jins hân te setten by it âlder wurden. De personifikaasje fan de tiid drukt lykwols swier op de earste sin en jout it hiele gedicht in wat keunstmjittich karakter, as wie it optocht om de knappe metafoar 'in spantou om 'e tiid' hinne.

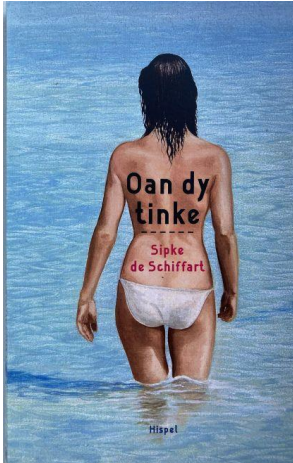
De toan fan Marije Roorda har poëzij lit jin yn de fierte tinke oan it wurk fan Baukje Wytsma. Apart is in rigel as 'Ik brek fan fearten it glês' (23) – klinkt dêr it wurk fan Elske Kampen mei? Sa lit dizze bondel moai sjen hoe't yn de Fryske literatuer teksten inoars boppetoanen foarmje.

Myn binêre koad

Friduwih Riemersma (1962) skreau mei dizze bondel neffens eigen sizzen ‘zeer experimentele poëzie’ (*de Volkskrant*, 21 sept. 2021). De bondel is opboud út titelleaze gedichten mei meast sidebrede rigels. Strofe-oergongen binne ferfongen troch alineaynspringingen, sadat de tekst de yndruk wekt fan blokken proaza mei frije regelfal oan de ein, in tige hybride literêre foarm alsa. Soms binne de gedichten koart, in pear rigels mar op in side, inkele bestrike mear as ien side en hawwe in ynterliny mei * as ekstra skiedings-teken tusken tekstblokken. Oant safier oer de uterlike foarm. Dreger is it om wat te sizzen oer de ynhâldlike gearhing. Op tekstnivo presintearret de dichter in rige fan bylden dy’t grammatikaal goed rinne en lange streamende sinnen foarmje mar dy’t amper fierdere gearhing toane. It taalregister dat de dichter iepenlûkt is ryk, de Fryske wurdskat wurdt goed útnutte. Mar wat wolle al dy bylden oerbringe behalve har eigen isolearre betsjutting? It is as rikt de dichter ús in blok stien oan, ‘hjr hast materiaal, meitsje der sels mar wat fan’. Of, in oare metafoar, it is as hawwe je in kast fol mei moaie transparante plestik doazen fan ûnderskaat formaat. Dêr sitte los trochinoar alle legostiennen yn opburgen fan de bern doe’t dy lyts wiene. It binne in almeugend soad, prachtich materiaal yn in kleure- en foarmerykdom dêr’t de ein fan wei is. Mar tagelyk is it kreas ferpakte disoarder. Of, in tredde fergelyking, dizze bondel lêze is as stean op in brêge oer de Maas dy’t bolderjend bûten syn iggen ûnder jin trochstreamt. Mei giseljende gong sleept it wetter allerhanne objekten mei dy’t yn ‘e stream bedarren. Inkeld, hiel even, nimt it dingen mei dy’t fan ien plak lykje te kommen en is der in suggestje fan gearhing en ferbân. Lykas it gedicht oer skake mei pake (14) en ek dat op siden 50-51 mei bylden oer beppe. En dan blykt ek daliks wêr’t dizze dichter ta by steat is. ‘Se hat myn bernewein moai by it heechhout opwrot mar/ steil omdel teskoar tsjin de brêgelinging noedzje dom/ straks sakket it bloed yn it holtsje fan de stakker en grypt/ de beppesizzer beet it plaatsje fan har profheet mei in/ punêze op ‘t lewant.// Ik sis ta ik sil net gûle en beppe wolst nea stadich/ wâdzje ommers in biltske faam dy springt yn ‘t djippe as/ in kontbom mei de earms om ‘e knibbels in daverjende/ plûns: dus hja lûkt sa myn losse molketosk: en ik piisbek/ raze om gazeusespoetnik.’.

Riemersma kiest derfoar om dizze poëtyske styl te hantearjen, it is net in leppelfol *scriptible* sa’t de dichter op side 9 freget mar in fetfol. As wy de boppe oanhelle term ‘eksperimintele poëzij’ lêze yn de betsjutting fan ‘in eksperimint mei taal oangean en benijd wêze wat dat opsmyt’ dan is ús konklúzje: in moedich eksperimint om sa eigensinnich mei de taal om te gean, mar foar ús hie der wol wat mear *lisible* yn dit miel kind.

Oan dy tinke

Sipke de Schiffart (1959) presintearret de lêzer yn *Oan dy tinke* in 'dichterlik ik' dat troch ien ûnderwerp dwaande hâlden wurdt, de frou. De wize wêrop't er dat yn poëzij jit is bytiden sublym. Dizze poëzij driuwt net op metafoaren of oar poëtysk taalgebrûk, mar op de direkt te pakken anekdoate, irony, pointe en boppe alles hyperboal, soms yn stappen opboud. Yn de Fryske literatuer wiene earder Trinus Riemersma en Bartle Laverman masters fan dit soarte sobere poëzij, sij it elk mei oare toan en tematyk. It motto fan de bondel is ûntliend oan Goethe en warskôget de lêzer: tink derom, dit is net sa mar út de loft grypt, dit is basearre op de werklikheid. De Schiffart set sa it fiksjonele ramt fan syn poëzij noch mear ûnder spanning.

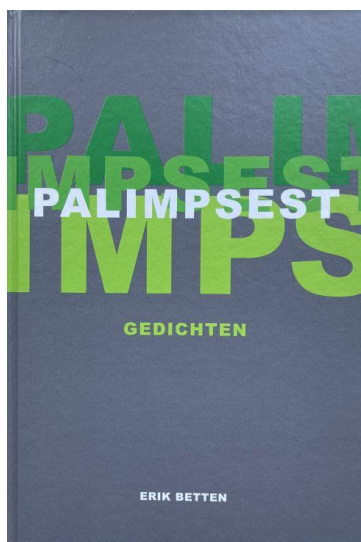
Yn de bondel steane 75 gedichten mei koarte rigels, ferdield oer sân skiften, plus ien ôfslutend gedicht. As je de bondel yn ien kear fan begjin oant ein trochlêze jout dat it effekt fan in konsert yn minimal music. Alle gedichten hawwe in fergelykbere toan en stadichwei feroaret der wat, soms even wat sterker. Sa kriget it gehiel in goed trochtochte opbou. Yn de gedichten fan de earste twa skiften is de frou de dichter syn dreamkeninginne, syn leave sjaperone of it ûnderwerp fan skrinend mar swiet weromtinken. In moai foarbyld is it iepeningsfers 'Oan dy tinke' (11) mei de lêste strofe 'as ik oan dy tink,/ of oan dy tocht ha,/ fiel ik my altyd/ in bytsje/ lichter/ as foardat ik oan dy tocht'. Yn 'Eveline' (32) giet it om in lange, ljochte hier fan freondinne Eveline op de dichter syn jas. By it sjen dêrfan is er elke tsjinslach treast – sels dat Magnus Carlsen ferliest by it skaken of de rouwe om syn ferstoarne buorman. Yn dizze earste tweintich gedichten wurdt amper tute, lit stean dat der yngeander liiflik kontakt is.

It earste fers fan skift trije, 'Assosjaasjes' (35), lit de lêzer by alle komike oerdriuwing ynienen in dissonant yn it foargeande patroan fiele troch de keppeling fan 'frou' en 'fisklucht'. Dêrnei komt de frou nei foaren as 'foarsisber', 'egoïstysk', fêstklamperich, by in weromsjen nei tritich jier as 'dom wiif' en letter ek as opportunistysk. Troch de oerdriuwing en kontrastwurking hâlde de gedichten har humor en wurdt de feroaring fan toan wat ferhoalen. Mar der komt in flut jittik yn, it is net mear inkeld oanbidding en útskroevenens. Yn skift fjouwer is de tematyk fan alle trije eardere te werkennen. Ien fers kipet der wier út, 'Life is what happens to you' (62) – it lit op in ferrassende en orizjinele wize sjen dat in ûnwierskynlik goede prestaasje om guon redenen soms net wurdarre wurde kin, sa't wy oan de ein fan dit stik oer *Oan dy tinke* ek fêststelle.

Dan, yn de skiften fiif en seis, wurdt it tiid foar de biologyske basis fan de leafde. Yn it earste

gedicht 'Angelyn' (65) leit de oanbieden frou neaken yn *beaver shot* 'klear/ foar de leafde'. Mei deselde poëtyske techniken as earder neamd komme alle fasetten fan de 'ik' syn leafdesbelibbing foarby: neuke (soms), ôflûke (faker), ôfsûge wurde, flibe fan de leafste opslikje, pus fan har op de tonge nimme, de leafste har poeplucht snuve, har pis trochslokke en drûge woarsten as dildo's. As foarbyld in oanhaal út 'Echt': 'as je echt fan ien hâlde,/ slikje je it gat fan je leafste skjin,/ ek al hat se weak poept,/ it is in ferslaving,/ je kinne der neat oan dwaan' (82). In oar fers set sa yn: 'op 4 maaie, tsjin achten,/ ûnder de Deadebetinking op de Dam,/ dan kinst dy it bêste/ ôflûke op Máxima' (77). It ôfslutende skift rûnet de totaalkomposysje fan *Oan dy tinke* moai ôf. It aktive leafdeslibben is oer, de dichter begjint oan syn libbensein te tinken. De leave famkes binne no klaaid yn ferpleechsterswyt. By einsluten hopet de dichter dat er stjert mei syn jeugdleafde foar eagen. De útsmiter (it lêste gedicht) is dat de 'ik' it nei alle sykjen om in famke of jonge frou opjout en krekt dan fan de goaden de leafste frou fan 'e wrâld taskikt kriget. Dan seit er grimmich: 'betanke jonges, mar wat earder hie ek mochten'. Oan de lêste sin ta in swarte romantikus.

By it lêzen fan dizze bondel komt men foar de fraach te stean hoe fier oft men jin meinimme lit troch de oansteklike styl fan de dichter. Guon lêzers sille de humor en it kontrast tusken ferheven en plat wurdearje. Net elk lûkt dêr deselde grins. By ús roppe in oantal fersen in gefoel fan wjersin en fan wearze op. Dy wearze liket allinne oproppe om – miskien by wize fan provokaasje – it effekt. En dat is úteinlik net wat wy sykje yn poëzij.

Palimpsest

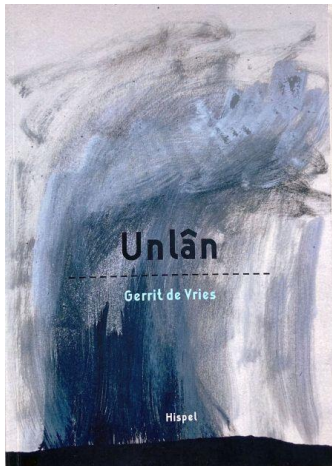
Yn Erik Betten (1976) syn debútbondel rjochtet de dichter him mei it iepeningsfers dalik streekrjocht ta de lêzer, 'Ad lectorem'. Hy wol, seit er, yn 'prefesterfrysk' syn 'ôfstân nimme,/ orakelje fan tiid en romte en ferlet' en tagelyk ek 'stim jaan oan wat yn it bern/ dat ik wie, [...]/ ûntstie'. Dêrmei fettet er de ynhâld en de toan fan de bondel moai gear. It prachtige gedicht 'Earste fers' begjint mei de opdracht 'spesjaal foar/ Fers twa'. Dêrmei spegelet de dichter him oan Hessel Miedema. Dy skreau syn 'Lêste fersen' (yn 1964) 'spesjael foar/ Fryslân/ Oerein!', doe't er definityf ôfskie naam fan syn Frysk dichterskip. Betten – net Frysktalich grutbrocht, mar letter wol yn de gelegenheid om him it Frysk oan te eigenjen – pakt 'syn plicht foar it Heitelân oer' op wêr't Miedema dy oerjûn hie. Dat allegear omdat Abe [de Vries], redakteur en mei-oprjochter fan ynternettydskrift *Fers2* en yn it gedicht mei namme neamd, seit fan 'De Memmedichters drûgje op'. Der ûntstiet in gat yn de merk en Betten slút sa as 'twaddehâns taalmigrant' oan by in lange rige fan Friezen dy't ús taal letter oanleard en dêr grutte poëzij yn skreaun hawwe, om te begjinnen by Gysbert Japicx *himself*.

It earste skift giet oer in bysûnder soarte fan meartaligens. Betten waard grut mei in dôve heit en in healdôve mem en sa learde er ek gebeartetaal ([FD 7 oktober 2021](#)). Foar sokken is der in aparte term, 'coda', Children Of Deaf Adults. Se wurde altyd achte te tolkjen tusken de lûdleaze wrâld fan har âlden en de talen fan de bûtenwrâld. De dichter jout yn 'Fuga' (18) dat oersetten moai wer mei 'betûft de liende wurden sjonge yn gebearten, finzen tusken talen'. Oersette betsjut tsjinstber wêze en dat ropt oan de ein de fraach op 'Silst oait in eigen grûntoan fine?' It gedicht 'Fuga' is neffens de ûndertitel as in kleisang foar coda's bedoeld, mar de toan is earder skôgjend as fertrietlik.

Op grûn fan de bondeltitel liket in wichtich motyf yn *Palimpsest* de fraach wat fan de wrâld en de foarstelling dêrfan bewarre bliuwt mei it ferrinnen fan de tiid. In palimpsest is in perkamint dat skjinskrabe wurdt om der wat nijs op te skriuwen, oer it âlde hinne: 'Ljocht dat skimket lit/ wat wie nochris bestean,/ ferfrissele mei farske halen' (51). Itselde tema sit yn mear fersen, lykas yn 'Presinsje' (37), dêr't de dichter him ôffreget, yndachtich de hieltyd trochgeande ferfanging fan sellen yn it liif, 'Bin ik sa/ stadichoan myn sânde, tachtichste, miljoenste sels?'

De skôgjende toan dy't hjirboppe al neamd waard yn 'Fuga' is karakteristyk foar de hiele bondel. Dat jout de gedichten in ôfstanlik karakter, noch fersterke troch it brûken fan

frjemde wurden of faktaal, lykas 'ostrakon', 'rêverie' of 'damnatio historiae'. Dat type fersen moat syn kwaliteit helje út yntellektuele skerpte, humor, taalboartsjen. Betten syn poëzij lykwols is benammen beskriuwing en oertinking yn poëtyske taal mei bytiden in knappe metafoar. Yn 'Ierdewurk' (40) sjocht de dichter syn bestean as boetseard út klaai – gjin orizjineel byld, mar wol sterk is de ôfsluting 'Of bist, in klaaido lyk,/ in treffer ôf fan diggeljen?'. De boppeneamde ôfstanlikens knypt namste mear wannear't it in waarmbloedich ûnderwerp oangiet, lykas yn 'Eva sliept' (42). Lust wurdt dêr foar in part delset yn beredenearre en betochte taal (oanjûn yn kursyf) : 'waard ik wyld/ *ik kin it oars net neame. Feromoanysk sêd,/ en toarstich nei dyn swit, dyn skoat, dyn byld.*' Gearfetsjend: it earste skift fan de bondel foarmet troch syn nijsgjirrige tematyk, de persoanlike achtergrûn en de hege ynset in oansprekkend gehiel, yn de rest koe de dichter ús mei syn 'orakeljen' (sa't er it sels neamt yn it iepeningsfers) net genôch meinimme.

Unlân

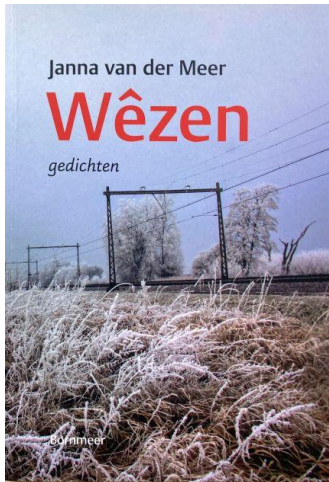
Yn Gerrit de Vries (1969) syn *Unlân* ûnderfynt de dichter syn bestean as libje yn it ûnlân. Dat ferwurdet er yn rauwe en rjocht-foar-de-raap fersen. De earste twa skiften hawwe as titel 'dêr' en 'hjr'; it iepeningsfers ferbynt dat daliks mei 'doe' en 'no'. De tsjinstelling leit alsa yn romte én yn tiid. De fersen 'dêr' en 'hjr' (9 en 21) litte in parallele opbou sjen en lykje beide trochinoar yn Fryslân en yn de Rânestêd te spyljen. De toan hat wat grimmitichs, gjin nostalgyske dreamerij oer earder, de wrâld wie hurd en de wrâld is hurd. Pake oan wa't de dichter inkelde goede oantinkens hat is heal fergetten (10), fan beppe hat it libben in hurden-ien makke (11) en dat de leafde fan mem net rynsk wie, wol er wol útraze (26). Der binne fersen oer de skille kontrasten dy't de grutte wrâld sjen lit (22), it ûnkearber ferfal fan (froulike) skientme (18), in iroanysk kommentaar op de lju dy't gjin bestearsromte gunne oan flechtlingen (31) en in yllúzjeleaze fizio op 'e wrâld, ferwurde troch de skepper bluisterich te begekjen: 'no stoer hear/ dat gegriem fan dy/ mei klaai en wetter/ en útbrutsen ribben' (32). De dichter fertolket soms in hurd macho-perspektyf as it om froulju giet. Hy hat it oer 'in famkesjaar' (17) en yn it fers 'Burkini' (29) wol er froulju inkeld sjen as se 'fris en fruitich' binne, 'âlde wiven' hâldt er net fan. It fers 'Sniewyt' (23) is in knappe poëtikale apology oer de dichter syn realistyske wize fan skriuwen. Snie wurdt der foar him net witer fan as der moai yn lyryske poëzij oer skreaun wurdt. Al by al snijt de dichter yn dizze twa skiften in protte aspekten oan fan it tema 'libje yn it ûnlân'.

Yn skift trije, 'Thús', folgje de fersen de bloei en de delgong fan in leafde, 'ik haw dy leaf krigen/ mar alles watsto wiest/ is samar ferdwûn' (45). By de fersen fan dit skift binne in oantal dêr't ús oardielen tige útinoar rinne – wêr't de iene de sizzingskrêft sterk en orizjineel fynt is dy foar de oare oerspand of klisjeemjittich, lykas de rigels 'do bist myn batterijlader/ myn dialyzefilter/ myn pompstasjon' (41) of it fers 'Dream' (36). Mear ienriedige wurdearring hawwe wy foar 'Wat libbet yn my' (50). De dichter fielt him dêr 'in ko mei skerp yn' en syn 'oantinkens lûke/ de jas al oan'. It leafdesferhaal einiget mei it gedicht 'Grêfskrift' (51) oer de dichter syn ûnfermogen de leafste mei syn dichtsjen te berikken: 'do heardest/ inkeld it kweakjen/ fan in koele kikkert'. It slotfers 'Unlân' lit moai sjen: hjir, lêzer, bin ik no bedarre. Sa falt de ferlerne leafde ek ûnder it 'ûnlân-gefoel'. Yn syn realistyske styl balansearret de dichter op de grins tusken sterke metafoaren en te folle eksplisiten of metafoaren dy't net spoare. Sterke bylden binne û.o. 'helder as in/ tichtslaande hikke' (10), '[as] dyn bek as in blikskjirre/ de sulveren râne/ om myn wolken weiknipt' (42) en 'op in sliepstien/ sil ik myn dreamen skerpje' (47). Yn in fers as 'Fjild' (14)

giet de byldspraak lykwols oer de top, alle brûkte bylden werhelje inoars strekking en wurde oan de ein gearfette as 'ree foar elk misbrûk leit it geile fjild/ der wer huorrich by// de slet'. Datselde prosedee fan trochbreidzje op ien metafoar wurdt ek tapast by 'Film' (37), 'Astronomy' (44) en 'Flinter' (43), mei wikseljend resultaat.

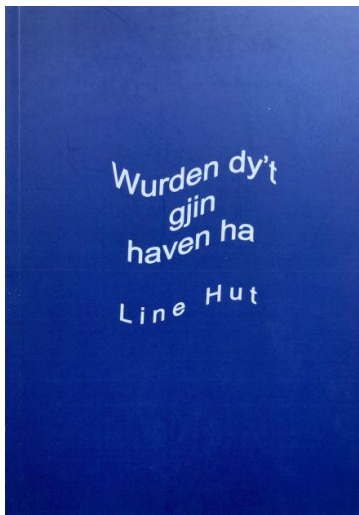
As einoardiel fine wy *Unlân* in rike, spannende en ûnmeilydsume bondel dêr't de dichter syn bluisterige en eksplisite kant krekt net genôch yn de macht hat om as bêste fan de tolve debuten út de bus te kommen. De lêste strofe fan 'Grêfskrift' (51) liket in goed foarnimmen oan te jaan foar in ferfolch op dit sterke debút: 'ik beitelje it fuortoan/ wol om de letters hinne/ en tusken de rigels yn'.

Wêzen

Janna van der Meer (1969) dichtet yn smelle fersen oer wat ticht om har hinne is. Se ropt in poëtysk sfearbyld op, se heint in loksmomint yn wurden, in observaasje, of se bout in fers op nei in fraach. Moai ferbyldet se lok en harmony yn ‘de terp’ (52) en ‘konfetty’ (53). Yn it earste is de terp it byld foar burgenens en feiligens, yn it twadde komt in kloft ljippen by de frou oer as konfetty, in feestlike erfaring, ynbêde yn de hanlingen fan de man: hy bellet har mei syn mobyl en ‘hy ropt heu/ syn fee rint/ de oerâlde gong’: it moderne nije en dat wat altyd al west hat mei inoar ferbûn. It gedicht ‘de fluchtelingen’ (44) kontrastearret de nij ynkommen minsken mei de âlde bewenners. Beide fiele har net burgen, wa moat wa befrije? In skrinend ferline dat mar net ferdwynt sprekt út de fersen ‘foarbij’ (43) en ‘swevers’ (26): ‘as ik yn myn tinken/ reizgje nei wat wist is/ wêr gean ik/ dan hinne’. Nêst in oantal oansprekkende fersen lykas de boppeneamde hawwe de measte fersen yn *Wêzen* te min sizzenskrêft en bliuwe se sûnder ympakt op de lêzer. Der sit net genôch spanning yn. Yn it lêste sitaat hjirboppe stiet ‘wist is’ dêr’t ‘west hat’ bedoeld is. Yn har foaropwurd jout de dichter oan dat se nei tritich jier om utens weromkommen is yn Fryslân en no har thúsfiere wol yn lân en taal. Se ûnderfynt in grutte ôfstân tusken it skreaune Frysk en de taal dy’t sy meikrige yn Aldegea (SWH). Se wol skriuwe sa’t se praat. Dat is in útgongspunt dat foarbygiet oan it gegeven dat de skriuwtal no ienkear net in 1-op-1 delslach is fan hoe’t je prate, namste mear omdat yn de bondel ek wurden steane as bygelyks ‘skonken’, ‘dreamen, ‘tinzen’ en ‘sêft’ – prachtige Fryske wurden dy’t de measte Aldegeasters yn de deistige omgong grif net sa yn de mûle nimme. Mear oer dit punt is oan de oarder by it debút fan Joël Hut. De bondel is prachtich útjûn mei om de side in sfearfolle natoerfoto dy’t past by de tekst: meast winterbylden yn close-up mei markante foarmen sûnder al te folle detail.

Wurden dy't gjin haven ha

Line Hut (2001) hat in prachtich bondeltsje skreaun dat de lêzer meinimt yn de wrâld fan minsken mei in psygoaze. Net lykas Elmar Kuiper dy't dêr as broeder wurke en dat yn syn poëzij werklinke lit, mar as pasjint. Yn it motto splitst se har dichterlik ik ôf fan wat har yn it echt oerkommen is mei in oanhaal út it wurk fan Elske Kampen: 'Oan ien dy't fallen is en leit lien ik my út'. Dan folgje 22 fersen dy't op in spontane en hast argeleaze wize har situaasje ferbyldzje – de medisinen, de kamera dy't jin altyd sjocht, de psygoazes, dat wat je net mear witte, de begelieding. Trije fersen binne skreaun neffens teksten fan maatskippijkrityske tinkers: Rosa Luxemburg, Lenin en Andrea Dworkin. De ferhâldingen yn de maatskippij litte Hut net kâld: 'hoe giest om mei oarstinkenden/ minsken dy't net doge/ want at de measte minsken doge/ wêrom stimme se dan sa kut?' (26). Sûnder patetyk skriuwt de dichter oer wat har yn de holle omtiist, 'ik skaak eltse dei/ 3D, tsjin mysels/ yn myn eigen holle' (24). Tinke oan in selskeazen dea wurdt ferbylde yn 'foarwêze' (28) dat hjir folslein oanhelle wurdt: 'ik moat se foarwêze/ mei it plukken fan myn blêden/ ik freegje om bystân/ by it knappen fan myn stâle/ want at ik it net doch/ dan dogge sy it wol/ wurd ik útstoart oer see/ mar nee/ ik haw noch te folle/ behannelingsmooglikheden'. Yn in fraachpetear jout Hut oan dat se yn har psygoaze bang wie út in helikopter yn see smiten te wurden, as yndertiid yn Argentinië ([FD 21 april 2021](#)). Op de earste side fan de bondel stiet yn grutte letters de opdracht 'Foar Joël Hut' en dêrûnder (dis)credits oan in hiele list fan medisinen tsjin wanen, hallusinaasjes, eangsten en sliepeleazens. It ropt in fers fan Pier Boorsma út 1971 yn it sin, 'Brief út in ynrjochting' mei krekt deselde tematyk. De titel fan de bondel is tige sprekend en op it omkaft moai typografysk werjûn.

By alle kwaliteiten dy't de bondel hat, is de omfang tusken de oare bondels te beheind. Miskien kinne je sizze dat Line Hut har fersen krekt wat te gau bondele hat. It 'jeugdfers' (út 2004, Line Hut is dan 3 jier) freegje wy ús fan ôf oft dat der wol yn moatten hie. It Frysk sit inkeld noch wolris in bonkje yn lykas 'wasklij(e)n' (20), in wat mislearre wurdgrapke. Sa net, Line Hut presintearret har mei *Wurden dy't gjin haven ha* as in rju ûnthjittend talint.

Oanfoljende opmerkingen oer de einredaksje fan guon bondels

Famke fan snie

It stiet de Afûk as útgjower te priizgjen dat dy de kwaliteit fan dit wurk sjoen hat en de bondel útjaan woe. De útgjower hie de tekstredaksje lykwols yngeander en miskien ek kritysker útfiere kind.

In spantou om 'e tiid

De bondel is mei soarch foarmjûn en goed redigearre. In opmerklik puntsje dat men tsjintwurdich by hiel wat Fryskskriuwers tsjinkomt: de oanstried om by alle haadwurden 'har' as besitlik foarnamwurd te brûken. Twa kear is by in it-wurd praat fan 'har dit-en-dat', wylst sa'n wurd yn de skriuwtradysje no ienkear mei 'syn' giet (18,24).

Myn binêre koade

De bondel is fersoarge útjûn yn in *basic* styl. Op guon plakken kin de redaksje noch wat skerper.

Oan dy tinke

Oer de útfiering: neat oars as treflikens.

Palimpsest

De foarmjouwing fan de bondel is prachtich, wat de redaksje oangiet fûnen wy mar inkele bonkjes, lykas de konstruksje 'boartsje sjen' yn plak fan 'boartsjen sjen' (56).

Unlân

De bondel is hast flaterfrij besoarge en goed redigearre, op in pear punten nei. Sa is it ferskil tusken 'boerd' en 'board' dertroch slûpt (11). In nuver fersin sit yn it fers 'Dêr' (9). De dichter hat wol wat mei stjerrekunde, sa't ûnder oare blykt út it fers 'Astronomy' (44). Yn 'Dêr' neamt er de 'Plejaden', de sân stjerren út it stjerrebyld Bolle (yn moai Hollânsk it 'Zevengesternte'). It kin de master misse, út de kontekst docht bliken dat er de 'Perseïden' bedoelt.